WIKIPEDIA

Latina

Latina	
Oma nimi	lingua latina
Muu nimi	Latinitas
Tiedot	
Alue	Italian niemimaa, Välimeren ympäristö
Virallinen kieli	Pyhä istuin
Puhujia	ei äidinkielenä
Sija	ei äidinkielenä
Kirjaimisto	latinalainen
Kielenhuolto	Pontificia Academia Latinitatis [1]
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	indoeurooppalaiset kielet
Kieliryhmä	itaaliset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	la
ISO 639-2	lat
ISO 639-3	lat (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=lat)
	Ohje

Latina (lat. *lingua latina*, *sermo latinus*) on indoeurooppalainen kieli, jota puhuttiin alun perin vain Roomassa ja sitä ympäröivällä Latiumin alueella Italiassa. Rooman valtakunnan hallinnon kielenä se levisi laajalle synnyinseutunsa ulkopuolelle. Nykyään latina on sammunut kieli, koska sitä ei enää puhuta äidinkielenä. Latina pysyi silti pitkään länsimaisen tieteen ja taiteen oppineiden yhteisenä lingua francana, kunnes ranska syrjäytti sen, ja vieläkin sillä on paljon harrastajia. Latina on romaanisten kielten kantakieli.

Romaaniset kielet, kuten espanja ja ranska, kehittyivät klassisen latinan puhutusta muodosta, *vulgaarilatinasta*. Euroopan lisäksi romaanisia kieliä puhutaan myös kaikkialla Latinalaisessa Amerikassa. Romaaniset kielet eivät välttämättä eroa toisistaan kiinan ja arabian murteita enempää, vaikka ne luetaan eri kieliksi.[2][3]

Joissakin yhteyksissä latina on pysynyt käytössä ja sitä opetetaan yhä kouluissa ja yliopistoissa eri maissa. Se on katolisen kirkon pääkieli, ja sitä käytetään edelleen lääketieteen tautiluokituksissa, eliöiden tieteellisissä nimissä ja oikeustieteen periaatteiden nimityksissä. Latinan sanasto on laajemminkin käytössä lainasanojen muodossa lukuisissa nykyään puhutuissa kielissä.

Sisällysluettelo

Historia

Pääartikkeli: Latinan historia

Latinaa puhuttiin alkuaan vain pienessä Latiumin maakunnassa (nykyään nimeltään Lazio Italiassa) yhtenä kielenä muiden joukossa. Muita nykyisen Italian alueella puhuttuja kieliä olivat latinan sukukielet oski, umbri ja volski, etelän kreikkalaisalueiden kreikka sekä isolaattikieli etruski. Varhaislatinaa on säilynyt vain katkelmia.

Rooman imperiumin mukana kieli levisi koko Välimeren alueelle puhe-, kirja- ja hallintokielenä. Kreikan kieli tosin säilytti vahvan asemansa valtakunnan itäosissa. Latinan kieli toimi Välimeren länsiosien yleiskielenä puunilaissodista, 200-luvun eaa. lopulta, aina karolingiselle ajalle (700–800-luvuilla), jolloin siitä kehittyneet kansankielet eriytyivät toistaan nopeammin. Kirjakielenä latinan asema säilyi renessanssiaikaan saakka.

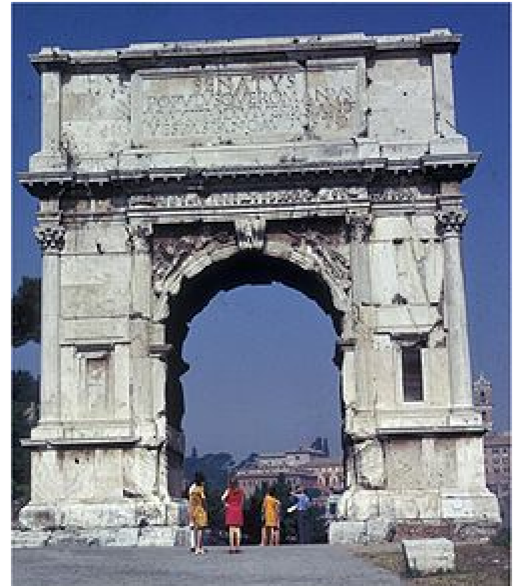
Kulta- ja hopeakausi

Latinan kielen kultakaudeksi kutsutaan nykyisin yleensä ajanjaksoa noin 75 eaa.–14 jaa. Aika sijoittuu tasavallan lopulle ja keisariajan alkuun. Niin sanottu klassinen latina perustuu tämän ajan kieleen. Klassinen latina tarkoittaa yläluokan käyttämää huoliteltua ja tyyliteltyä kielimuotoa, jota tavallinen kansa ei juuri käyttänyt. Merkittävimpiä latinaksi kirjoittaneita runoilijoita ja kirjailijoita tänä aikana olivat Lucretius,

Catullus, Vergilius, Horatius, Livius, Ovidius, Julius Caesar ja Cicero.

Hopeakaudeksi kutsutaan kahta kultakautta seurannutta vuosisataa. Ajan kirjallisuutta on perinteisesti mutta varsin kevein perustein pidetty hieman heikompilaatuisena kuin kultakauden kirjallisuutta. Ajan tärkeitä kirjailijoita olivat Seneca, Tacitus, Juvenalis, Apuleius ja Petronius.

Arvottavat käsitteet ”kultakausi”, ”hopeakausi” ja ”klassinen” ovat nykyajan käsitteitä ja syntyneet vasta renessanssihumanistien nostettua roomalaisen kirjallisuuden ja kielen esikuvalliseen asemaan.

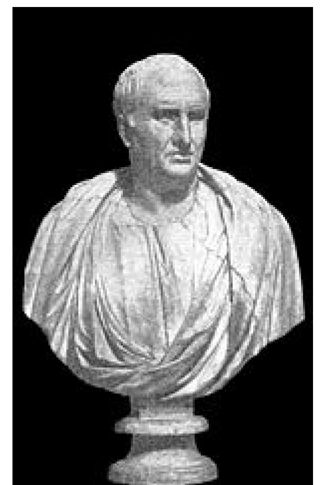

Keisari Tituksen riemukaaressa lukee latinaksi: SENATUS POPULUSQUE ROMANUS DIVO TITO DIVI VESPASIANI F. VESPASIANO AUGUSTO (”Rooman senaatti ja kansa jumalalliselle Titus Vespasianus Augustukselle, jumalallisen Vespasianuksen pojalle”).

Vulgaarilatina

Vulgaarilatinaksi kutsutaan kansan käyttämää ”arkipäiväistä” latinaa. Sillä tarkoitetaan yleisesti puhekieltä ja erityisesti ”rahvaan” puhumaa latinaa, mutta käsitteellä viitataan oikeastaan yksinomaan kirjalliseen latinaan. Puhuttua latinaahan ei ole säilynyt antiikin aikaisessa muodossaan, vaan sitä koskevat päätelmät on tehtävä pitkälti kirjallisten lähteiden perusteella.

Rooma levitti laajetessaan vulgaarilatinaa ympäri valtakuntaa, ennen muuta länsiosiin. Länsi-Rooman valtakunnan luhistumisen jälkeen vuonna 476 latinan murteiden eriytyminen toisistaan kiihtyi, ja vähitellen ne erilaistuivat siinä määrin, että niitä alettiin pitää eri kielinä. Näin syntyivät romaaniset kielet – muiden muassa ranska, espanja, portugali, galego, romania, italia, retoromaani, provensaali, katalaani ja sardi. Latina vaikutti voimakkaasti myös muihin kieliin. On esimerkiksi arvioitu, että englanninkielisessä kirjoitetussa tekstissä noin 70–80 % sanoista saattaa olla latinalaisperäisiä.

Cicero

Latinasta kehittyneille kielille on ominaista, että monet sanat ja ilmaukset periytyvät nimenomaan puhutusta vulgaarilatinasta eivätkä kirjakielestä. Siksi nykyisten romaanisten kielten vertailevalla tutkimuksella saadaan epäsuorasti tietoja myös vulgaarilatinasta. Esimerkiksi ranskan sana ”hevonen”, *cheval*, juontaa juurensa latinan ”kaakkia” tai ”konia” tarkoittavasta sanasta *caballus* eikä kirjakielen hevosta tarkoittavasta sanasta *equus*.

Keskiaikainen latina

Vaikka keskiajalla kansan puhumat latinan murteet erilaistuivat eri kieliksi, latina pysyi yhä käytössä ennen muuta kirkon ja hallinnon kielenä. Kirkkolatina ja keskiaikainen latina ovatkin monella tapaa lähes yhteneviä käsitteitä. Kieli oli lakannut olemasta äidinkieli, joten sen kehitys muuttui merkittävästi. Sanasto laajeni, kun uusia sanoja lainattiin vapaasti muista lähteistä. Kreikka ja germaaniset kielet olivat tärkeitä lähteitä. Latina levisi myös kirkon mukana alueille, joissa sitä ei aiemmin ollut puhuttu, esimerkiksi Irlantiin, Saksaan ja Pohjoismaihin.

Kaarle Suuren kaudella 700-luvun lopussa sai alkunsa karolinginen renessanssi. Kirjallinen latina ”syntyi uudestaan” varhaiskeskiajan vuosisatojen jälkeen. Toisaalta tämä pysäytti latinan luonnollisen kehityksen, kun kirjallinen ja puhuttu kieli lopullisesti erosivat toisistaan.

Klassisen latinan arvostus säilyi. Kirjalliset tekstit pyrkivät jäljittelemään klassisten kirjailijoiden tyyliä; kuitenkin vulgaarilatinan vaikutus näkyy tämän ajan teoksissa. Latinaan ilmestyi monia piirteitä kirjoittajien omista äidinkielistä. Sanojen ortografia muuttui radikaalisti. Muutokset ortografiassa kertovat ennen muuta muutoksista lausumisessa. Kun sanojen lausuminen muuttui, muuttui oikeinkirjoitus hankalaksi. Lausumisen muuttuminen oli niin suurta, että Erasmuksen mukaan eri maiden latinantaitoisten oli lopulta lähes mahdoton ymmärtää toisiaan. Keskiaikaisen latinan katsotaan yleensä päättyvän renessanssiin.

Humanistilatina

Humanistilatinaksi kutsutaan renessanssin aikana humanistien kehittämää latinan tyyliä. Suuntauksen tunnuslause oli *ad fontes*, lähteille. Humanistit pyrkivät ”puhdistamaan” latinan keskiaikaisesta sanastosta ja rakenteista. Cicero ja Vergilius asetettiin muiden yläpuolelle tyyliä määriteltäessä. Suuri osa keskiaikaisesta latinasta leimattiin ”goottilaiseksi”, termi joka sisälsi oletuksen barbaarisesta pahoinpitelystä. Tämän arvotuksen oikeudenmukaisuus on kyseenalainen.

Erasmus Rotterdamilainen

Humanistien uudistusohjelma onnistui monilta osin. Kouluissa siirryttiin opettamaan humanistien määrittämää latinaa ja rohkaistiin humanistien suosimien tekstien tutkimista. Humanistien latinaihanne kuitenkin jäykisti kieltä. Teknisen kirjallisuuden – esimerkiksi lakikirjojen, lääketieteen oppikirjojen ja tieteellisten kirjojen – kirjoittaminen tuli huomattavasti hankalammaksi. Tämän seurauksena latinan käyttö uudessa teknisessä kirjallisuudessa vähentyi ja latina alkoi muuttua käytännöllisestä apukielestä muinaisjäänteeksi. Humanistien ansioksi voidaan kuitenkin laskea kiinnostuksen lisääntyminen moniin vanhoihin teksteihin.

Uuslatina

Uuslatinalla tarkoitetaan renessanssin jälkeistä latinaa. Uuslatina on käytössä tieteen kielenä. Carl von Linnén eliöluokitus on tärkeä esimerkki tieteellisestä latinasta. Isaac Newton kirjoitti tärkeimmän teoksensa *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* uuslatinaksi. Latina oli tuolloin Euroopassa tieteilijöiden ymmärtämä yhteinen kieli. Myös diplomatian kielenä latinalla oli merkitystä. Diplomatian kielenä latinaa voitiin pitää vaihtoehtona, joka oli kaikkien osapuolien yhteinen kieli. Louis Pasteur, Marie Curie ja monet muut jatkoivat latinan kielen säilymistä tieteen alalla. Tänä aikana latina yhteisöllisenä viestinnän kielenä menetti merkitystään.

Renessanssiaikana latina oli monin paikoin pakollinen kouluaine. Kaikki yliopistot vaativat latinan taitoa. Opiskelijoille latina puhekielenä oli yhteinen kieli, jota eri maista tulleet opiskelijat osasivat. Pariisin kaupunginosa, jossa Sorbonnen yliopisto sijaitsee, sai nykyäänkin käytetyn nimen Quartier Latin. 1800-luvun loppua kohti latinan opetus väheni huomattavasti ympäri Eurooppaa.

Latina Suomessa

Vanhimmat tunnetut latinankieliset kirjoitukset Suomessa lienevät roomalaisissa kolikoissa, joita kulkeutui Suomeen jo ajanlaskumme ensi vuosisatoina. Näitä kuitenkaan tuskin ymmärrettiin. Latinaksi olivat myös jotkin rautakautisten miekkojen säiläkirjoitukset. Suomessa toisinaan kopioitiin kolikoita ja ehkä säiläkirjoituksiakin, vaikka kirjoitusmerkkien merkitystä ei ymmärretty.

Suomessa latinaa on puhuttu jo lähes tuhannen vuoden ajan välillä vähemmän, välillä enemmän. Latina saavutti Suomen yli puoli vuosituhatta Rooman luhistumisen jälkeen, mutta siitä tuli silti hallinnon ja uskonnon kieli. 1600-luvuilta lähtien latina oli keskeinen osa suomalaista yliopisto-opetusta, ja se oli pitkään pakollinen osa ylioppilaskirjoituksia. Yliopistollinen opetus oli niin ikään pitkään latinankielistä, samoin yliopistolliset väitöskirjat laadittiin 1700-luvulle saakka lähes yksinomaan latinaksi.

Latina vaikutti suomen kielen muotoutumiseen välillisesti, kun kirjakielen luojat ja kielioppien kirjoittajat muovasivat kieltä osittain latinan mallin mukaisesti.[4]

Kuten muuallakin Euroopassa, latinan lukijoiden määrä on tasaisesti laskenut. Edelleen sitä voi yhä opiskella monissa kouluissa ja sen voi kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa sekä lyhyenä että laajempana kielenä.[4]

Yleisradio lähetti kesäkuuhun 2019 latinankielistä uutislähetystä *Nuntii Latini*, jossa kerrottiin viikoittaisia tapahtumia latinaksi.[5] Jukka Ammondt on tehnyt 1990-luvulla kolme latinankielistä CD-levyä, jotka sisältävät suomalaisia tangoja ja Elvis Presleyn tunnetuksi tekemiä lauluja.

Merkitys

Latina vaikuttaa edelleen monin tavoin, ja sitä voidaan nähdä eri paikoissa. Usein sitä ei osaa edes tunnistaa. Esimerkiksi monien yritysten ja tuotteiden nimet ovat latinaa, kuten *volvo* (pyörin),[*lähde?*] tai näennäislatinaa, joka muistuttaa latinaa, kuten Destia[6]. Tunnetuimmat ovat latinankieliset lentävät lauseet, kuten *Alea iacta est* (arpa on heitetty). Useimmat näistä lentävistä lauseista ovat syntyneet vasta antiikin jälkeen.

Latinasta, samoin kuin kreikasta, on myös peräisin suuri joukko kansainvälisiksi tulleita sanoja, varsinkin tieteellisiä termejä ja muita niin sanottuja sivistyssanoja, joita nykyisin käytetään vain hieman muuntuneina lähes kaikissa kielissä.

Kasvien ja eläinten tieteelliset nimet perustuvat latinaan sekä latinalaisittain kirjoitettuun kreikkaan: *Canis lupus* – susi, *Corvus corax* – korppi. Kaikkialta maailmasta löytyy julkisissa rakennuksissa latinankielisiä piirtokirjoituksia (*inscriptiones*). Monet musiikin, tieteen, tekniikan ja muiden alojen termit tulevat latinasta.

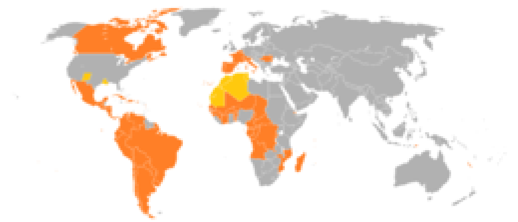
Katolisessa kirkossa latinan kieltä käytetään erimaalaisten pappien kesken useissa jumalanpalvelukseen liittyvissä yhteyksissä. Vatikaanin viralliset asiakirjat ovat latinaksi. Vatikaanissa latinan sanastoa kehitetään jatkuvasti ja uusille termeille kehitetään latinankielisiä nimiä (esimerkiksi CD on *discus compactus*).

Latina ja nykykielet

Nykyisistä kielistä kaikkein lähintä sukua latinalle ovat romaaniset kielet, jotka kaikki ovat noin 2000 vuoden aikana kehittyneet puhutusta latinasta eli niin sanotusta vulgaarilatinasta. Myös muut indoeurooppalaiset kielet, kuten kelttiläiset ja germaaniset kielet, ovat sukua latinalle, mutteivät niin läheistä. Koska latinalla oli niin merkittävä asema Euroopassa, se on antanut useita lainasanoja lähestulkoon kaikkiin Euroopassa puhuttuihin kieliin.

Esimerkkinä latinan ja romaanisten kielten läheisyydestä voidaan käyttää latinan sanaa *lingua*, "kieli". Romaanisissa kielissä sana ei ole muuttunut juurikaan. Espanjassa se on *lengua*, portugalissa *língua*, italiassa ja galegossa *lingua*, ranskassa *langue*, katalaanissa *llengua*, sardissa *limba* ja romaniassa *limbă*.

Englanti puolestaan on saanut oman *language*-sanansa lainasanana ranskan kautta. Muiden indoeurooppalaisten kielten vastaavat sanat eroavat latinasta enemmän, vaikka ovatkin eräissä tapauksissa myös romaanisen kielialueen ulkopuolella peräisin samasta kantasanastosta; vrt. englannin *tongue*, saksan *Zunge* ja ruotsin *tunga*.[7]

Romaaniset kielet, jotka ovat kehittyneet latinasta, ovat tutkimusmatkailijoiden ja siirtomaa-ajan myötä levinneet ympäri maailmaa. Tummankeltainen väri merkitsee virallisen kielen asemaa ja vaalea suurta vähemmistöä.

Lääketieteellinen latina

Lääkärit joutuvat päivittäisessä työssään paljon tekemisiin latinan kielen kanssa. Diagnoosit ja toimenpidekuvaukset laaditaan näet edelleen latinaksi, koska ne ovat yleismaailmallisia ja mahdollistavat sen, että eri maiden ammatinharjoittajat ymmärtävät toisiaan. Lääketieteellisen latinan ymmärtämiseksi ei tarvitse osata koko latinan kielioppia. Verbejä ja pronomineja käytetään vähän, mutta substantiiveja, adjektiiveja ja lyhenteitä paljon. Lisäksi lääketieteelliseen latinaan on otettu viljalti kreikankielistä sanastoa. Yksinkertaisessa diagnoosissa sairauden tai vamman paikka osoitetaan genetiivillä, joka asettuu sairautta merkitsevän pääsanan jälkeen. Myös prepositioilmaukset ovat diagnoosilatinassa yleisiä.

Lääketieteelliset diagnoosit muodostuvat tavallisesti yhdestä potilaan vaivaa tarvittavan tarkasti kuvaavasta sanasta, esimerkiksi *"dementia"* (henkinen tylsistyminen) tai *"ulcus"* (haava). Jos diagnoosiin tarvitaan useampia sanoja, se muodostuu yleensä substantiivista ja sen jälkeen tulevasta, sitä tarkentavasta adjektiivista, esimerkiksi *"abscessus profundus"* (syvä paise) tai paikkaa kuvaavasta anatomisesta termistä *"fractura humeri"* (olkavarrenluun murtuma).

Latinan ääntämisestä

Kielien ääntämiskäytäntö normaalisti vaihtelee ajan kuluessa. Näin on käynyt myös latinalle. Äänteiden äännearvot muuttuivat jo Rooman aikoina useaan otteeseen. Tämä on voitu havaita tutkimalla piirtokirjoituksissa esiintyviä kirjoitusvirheitä ja muihin kieliin kulkeutuneita lainasanoja, jotka kielivät sanojen todellisesta ääntämisestä kunakin aikana.

Osa latinankielisen Raamatun käsikirjoitusta 500-luvulta.

Klassinen ääntämys

Nykyään Suomessa käytetään yleensä suomea äidinkielenään puhuville sopivaksi mukailtua ja yksinkertaistettua versiota latinan niin sanotusta klassisesta ääntämyksestä, joka on tiedeyhteisön ennallistus tasavallan loppuaikojen oletetusta ääntämyksestä. Latinaa opetellaan Suomessa lausumaan periaatteessa hyvin samalla tavalla kuin suomea. Kuitenkin:

- c lausutaan aina k:na: *circus* [kirkus]
- ae ja oe lausutaan ee:nä, esimerkiksi *amoenae* [ameːneː], luonnonkauniit, paitsi jos a ja e kuuluvat eri tavuihin, esimerkiksi *aer* [aːer], ilma, ilmakehä. Joskus kirjaimien kuulumista eri tavuihin merkitään treemalla eli erokepisteillä ¨, esimerkiksi Aboënsis, turkulainen.

- Joissain suomalaisissa oppilaitoksissa, kuten Turun yliopistossa, noudatetaan aikaisempaa tasavallan ajan latinan ääntämystä, jolloin diftongit ae ja oe saavat niiden aiemman foneettisen asun [ai̯] ja [oi̯].
- Todennäköisesti tasavallan lopun aikojen ääntämys olisi ollut näiden kahden välimaastossa – suunnilleen [ae], [oe], kuten Savon murteessa suomen kielessä.

- i-kirjaimella merkitään, paitsi i-vokaalia, myös äänteitä j, ji ja ij; esimerkiksi *iam* [jam], *inicere* [injikere], *maior* [maijor].
- ng-äänteen jäljessä oleva u äännetään v:nä, jos seuraa samaan tavuun kuuluva vokaali; esimerkiksi *lingua* [lingva].
- s:n jäljessä oleva u äännetään v:nä, jos seuraa samaan tavuun kuuluva vokaali: suadent [svaadent].
- qu lausutaan kv: *aqua* [akva].
- ch äännetään k:na: *pulcher* [pulker].
- th esiintyy vain lainasanoissa ja se äännetään t:nä: *Thebae* [teːbeː].
- ph esiintyy vain lainasanoissa ja se äännetään f:nä: *philosophus* [filosofus].
- Latinassa ei ole kirjaimia eikä äänteitä ä:lle tai ö:lle.

Klassisen latinan ääntäminen oli tosiasiassa tätä monimutkaisempaa,[1] (http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/latinaohje.html), mutta käytännössä nykyisin opetetaan ainakin Suomessa yllä mainitun kaltaista ääntämistä.

Rekonstruoitu klassinen ääntämys

Klassisen latinan äännejärjestelmä on yleisesti rekonstruoitu seuraavanlaiseksi:

Konsonantit

	Labiaalit	Dentaalit	Palataalit	Velaarit		Glottaalit
				tavalliset	labialisoidut	
Klusiilit	b p (pʰ)	d t (tʰ)		g k (kʰ)	gʷ kʷ	
Frikatiivit	f	s (z)				h
Nasaalit	m	n		ŋ		
Tremulantit		r				
Approksimantit		l	j		w	

- Foneemit /pʰ tʰ kʰ/ esiintyvät ainoastaan muinaiskreikkalaisissa lainasanoissa, joissa ne edustavat kreikan kirjaimia φ θ χ. Niiden aspiraatio kuului todennäköisesti ainoastaan yläluokkaisessa puheessa.[8][9]
- Myös /z/ esiintyi ainoastaan kreikkalaisperäisissä sanoissa kirjaimen ζ vastineena. Se äännettiin todennäköisesti sanan alussa [z], mutta sanan sisällä kahden konsonantin välissä kahdennettuna, [zː]. Tämä poikkeaa sen muinaiskreikkalaisesta ääntämyksestä [dz] tai [zd].[10][8]
- Useimmissa tapauksissa /m/ ääntyi sellaisenaan, mutta sanan lopussa se saattoi hävitä nasalisoiden ja pidentäen edeltävän vokaalin, esimerkiksi *decem* ääntyi [dɛ.kẽː].

Vokaalit

	etu	keski	taka
suppea	ɪ iː		ʊ uː
keskinen	ɛ eː		ɔ oː
väljä		a aː	

Klassisessa latinassa oli viisi pitkää ja viisi lyhyttä vokaalia. Vokaalipituus oli foneemista. Kreikkalaisissa lainasanoissa saattoivat esiintyä /y yː/, jotka kuitenkin äännettiin muusa kuin yläluokkaisessa puheessa yleensä /u/ tai /i/

Keskiaikainen ja muu ääntämys

Lausuttaessa latinaa keskiaikaisten ääntämissääntöjen mukaan:[11]

- c äännetään s:nä tai ts:nä etuvokaalin (e, i, y, ae, oe) edessä; esimerkiksi *Cicero* [tsitseroo]
- ti äännetään [tsi] jos sitä seurasi vokaali; esimerkiksi *tristitia* [tristitsia]. Ääntämys on alkuperäinen jos t-kirjainta edeltää s; esimerkiksi *bestia* [bestia]
- sc äännetään etuvokaalin edellä s.

Eri kieliä puhuvat ääntävät latinaa eri tavoin. Siinä, missä suomalaiset lausuvat c:n lähes aina [k], joissakin kielissä se lausutaan eri tavalla ennen etuvokaalia, esimerkiksi englantilaiset lausuvat tuolloin [s] ja italialaiset [tš]. Ääntämistä on kuitenkin pyritty yhtenäistämään klassiseen käytäntöön.

Vokaalipituus

Latinassa ei merkitä lyhyitä ja pitkiä vokaaleja erikseen. Vokaalien kesto (kvantiteetti) on kuitenkin voitu päätellä latinalaisen metriikan perusteella, joka perustui yksinomaan avoimien ja suljettujen tavujen kestoon. Tämän perusteella on esimerkiksi todettu sanan *plus* (enemmän) antiikinaikaiseksi ääntämiseksi /pluːs/, kun taas sana *minus* (vähemmän) on äännetty /minus/, eli lyhyellä vokaalilla.

Pitkän ja lyhyen vokaalin erosta ei voida kuitenkaan olla täysin varmoja, ja on epäilty, että pitkät vokaalit ovat tosiasiassa olleet puolipitkiä kuten italian kielessä. Muussa tapauksessa sellaisten pelkästään pitkiä vokaaleja sisältävien sanojen, kuten *infinitivo* /iːnfiːniːtiːvoː/, oikea ääntäminen on voinut olla melkoisen työlästä. Ainoa keino varmasti tietää kaikkien vokaalien pituus latinassa on tarkastaa sanakirjasta, joissa pitkät vokaalit on useimmiten merkitty kirjaimen päälle vaakaviivalla.

Nykyisin opetettava latina oli antiikin aikana kirjakieltä eikä välttämättä puhuttua kieltä. Jotkut tutkijat epäilevät, että puhutussa latinassa kaikki vokaalit olivat lyhyitä ja että pitkien vokaalien ääntäminen pitkinä oli niin sanottua oppineiden ja yläluokan hienostunutta puhetta.[*lähde?*] Romaanisissa kielissä, jotka pohjautuvat puhuttuun latinaan, pitkien ja lyhyiden vokaalien erottelulla ei ole merkitystä, ja vokaali ääntyy muita pidempänä lähinnä vain silloin, jos sen kohdalla on sanan paino.

Latinan oikeinkirjoitus

Klassista latinaa kirjoitetaan latinalaisilla aakkosilla, johon kuuluivat alun perin kirjaimet A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y ja Z.[12] Kirjain K esiintyy vain harvoissa sanoissa arkaaisena jäänteenä; Y ja Z edustavat latinalle vieraita äänteitä ja otettiin käyttöön kreikkalaisten lainasanojen kirjoittamista varten. Kirjaimet J ja U sekä ligatuurit Æ ja Œ on keksitty myöhemmin. Erillisiä pieniä kirjaimia ei ollut. Välimerkkejä ei käytetty lukuun ottamatta joissain piirtokirjoituksissa esiintyvää sanojen väleissä käytettyä pistettä. Kirjainten ulkomuoto vaihteli, sillä nykyisen näköisiä isoja kirjaimia käytettiin lähes ainoastaan monumentaalipiirtokirjoituksissa (*scriptura monumentalis*). Käytetty kirjoitusalusta määritti pitkälti kirjainmuotoja: kivi kirjoitusmateriaalina johti suorakulmaisiin kirjaimiin, mutta papyrukselle ja pergamentille kirjoitettaessa käytössä olivat myös erilaiset kursiivikäsialat (unsiaalit).

Näistä syistä mikä tahansa nykyinen oikeinkirjoitussääntö on uudenaikainen sopimus, joka eroaa jotenkin antiikin käytännöstä. Suomessa yleisin käytäntö on suomen kieliopin tavoin kirjoittaa isolla virkkeen tai erisnimen (esimerkiksi *Roma*) ensimmäinen kirjain. Lisäksi latinassa isolla alkukirjaimella kirjoitetaan erisnimistä johdetut adjektiivit (esimerkiksi *Romanus*, *Romana*). Numerot kirjoitetaan kokonaan isoin kirjaimin. Muuten käytetään pieniä kirjaimia. Usein käytetään myös kirjaimia J ja U näitä äänteitä alun perin kuvanneiden kirjainten I ja V tilalla, joskin J-kirjainta hieman harvemmin. Esimerkiksi nimi GAIVS IVLIVS CAESAR kirjoitetaan useimmiten Gaius Julius Caesar tai Gaius Iulius Caesar. Latinalaisen kirjaimiston kirjainta W ei käytetä edes nykyisissä lainasanoissa. Tämän vuoksi Wikipedia on latinaksi *Vicipaedia*.

Latinankielisen tekstin välimerkit kirjoitetaan yleensä kirjoittajan äidinkielen mukaisesti. Täten suomea äidinkielenään puhuva käyttää latinankielisessä tekstissä suomen välimerkkisääntöjä.

Muita vaihtoehtoisia oikeinkirjoitussääntöjä:

- Ei käytetä pieniä kirjaimia ollenkaan. Ei käytetä kirjaimia J ja U. Käytetään välimerkeistä vain pistettä tai sitten ei mitään (käytössä lähinnä teosten nimissä ja monumentaalipiirtokirjoituksissa).
- Käytetään pieniä kirjaimia. Isolla alkukirjaimella kirjoitetaan erisnimet, mutta ei virkkeen ensimmäistä sanaa (käytössä erityisesti roomalaisten tekstien tieteellisissä julkaisuissa).
- Kirjoitetaan suurella samat sanat kuin kirjoittajan äidinkielessä, esimerkiksi virkkeiden alkukirjaimet (käytössä erityisesti oppikirjoissa).

Nykyaikaiset nimet latinankielisessä tekstissä

Kun nykyaikaisia nimiä tai lainasanoja käytetään latinankielisessä tekstissä, niitä pitää joskus taivuttaa sijamuodoissa. Käytäntöjä taivutukseen on monia, seuraavassa on esitelty muutamia:

- Sanoja ei taivuteta. Esimerkiksi kaikki hepreankieliset nimet eivät taipuneet antiikin aikanakaan, joten myös nykyiset nimet voidaan jättää taivuttamatta. Jos sijamuodon ilmaiseminen on välttämätöntä, käytetään jotain tilkesanaa, josta muoto näkyy.
- Sanoja taivutetaan suoraan. Valitaan sopiva deklinaatio, ja liitetään raa'asti sanaan latinankieliset päätteet. Esimerkiksi Iran voi olla *Irania*.
- Nimistä voidaan muodostaa latinankielinen muoto. Usein esimerkiksi etunimi palautetaan antiikin aikaiseen muotoon, josta se on johdettu. Käytäntö toimii hyvin latinalais- ja kreikkalaisperäisile nimille, sekä sellaisille muista kielistä peräisin oleville nimille, joiden latinannoksia tai kreikannoksia esiintyy antiikin kirjallisuudessa (kuten esimerkiksi raamatulliset heprealaiset nimet). Tämän jälkeen taivutetaan vain etunimeä, ja sukunimi jätetään ennalleen. Esimerkiksi George W. Bush on latinaksi Georgius W. Bush. Mari voi olla *Maria*, Pentti voi olla *Benedictus*, Juho voi olla *Iohannes*, Niko voi olla *Nicolaus*, Dmitri voi olla *Demetrius* ja niin edespäin. Latinankielisen nimen valinta on tietysti täysin vapaata. Jos nimi ei juonnu latinalais-kreikkalaisesta nimiperinteestä tai sitä ei esiinny antiikin kirjallisuudessa (esimerkiksi Aino tai Muhammad), valinnan joutuu joka tapauksessa tekemään itse tai etsimään myöhemmässä latinassa käytettyjä vakiintuneita muotoja esimerkiksi keskiajan kirjallisuudesta tai vaikkapa Nuntii Latini -ohjelmasta.

Kielioppia

Pääartikkeli: Latinan kielioppi

Seuraavassa käydään lyhyesti läpi latinan kieliopin muutamia piirteitä. Pitkät vokaalit on monin paikoin merkitty pituusmerkillä (macron), taivutuspäätteet on erotettu sanasta yhdysviivalla. Vokaalipituutta ei yleensä merkitä tekstien tieteellisissä julkaisuissa, ainoastaan oppi- ja sanakirjoissa.

Substantiivit ja adjektiivit

Latinan kielessä on useita taivutusmuotoja, kuten suomen kielessä. Siinä on substantiiveilla seitsemän sijaa: nominatiivi, akkusatiivi, genetiivi, datiivi, ablatiivi, vokatiivi ja lokatiivi. Näistä kaksi viimeistä ovat harvinaisia. Sukuja on kolme: maskuliini, neutri ja feminiini. Suku voi määräytyä sanan muodosta (kieliopillinen suku) tai merkityksestä (luonnollinen suku). Lukuja eli numeruksia ovat yksikkö ja monikko. Lisäksi sanoissa *duo* (kaksi) ja *ambo* (molemmat) on säilynyt kaksikko eli duaali.

Adjektiivit taipuvat pääsanan mukana samassa suvussa, luvussa ja sijassa. Koska päätteet kertovat sanan tehtävän lauseessa, sanajärjestys on useimmiten vapaa ja subjektia ei ilmaista, jos asiayhteys sen paljastaa. Klassisen käytännön mukaan verbi pannaan yleensä viimeiseksi.

Mater cibum parat > "Äiti ruokaa tekee" (tavallinen järjestys). *Mater parat cibum > "Äiti tekee ruokaa"* (suora järjestys).

Substantiivit jaetaan viiteen deklinaatioon. Deklinaatiot on helpointa erottaa genetiivin päätteestä. Niiden taivutus ei ole täysin suoraviivaista eikä sitä voida kokonaisuudessaan esittää tässä. Kolme ensimmäistä deklinaatiota ovat kahta viimeistä yleisempiä. Kreikkalaiset lainasanat säilyttävät usein taivutuksensa, heprealaiset eivät taivu ollenkaan. Seuraavassa käydään läpi joitain esimerkkejä. Taivutuskaavojen suomennokset on annettu sijamuotojen yleisimpien merkitysten mukaan. Ablatiivilla on useita eri käyttömuotoja ja se esiintyy usein esimerkiksi erilaisten prepositioiden kanssa. Taivutuskaavoissa on annettu yleisin suomennos, joka vastaa kysymykseen ”millä (välineellä)?” (*ablativus instrumenti*).[13] Lisää latinan ablatiiveistä on artikkelissa ablatiivi.

I deklinaatio

Genetiivin pääte on *-ae*.

silva densa, tiheä metsä (f.)

sija	yksikkö		monikko	
nominatiivi	*silv-a dens-a*	tiheä metsä	*silv-ae dens-ae*	tiheät metsät
akkusatiivi	*silv-am dens-am*	tiheää metsää	*silv-ās dens-ās*	tiheitä metsiä
genetiivi	*silv-ae dens-ae*	tiheän metsän	*silv-ārum dens-ārum*	tiheiden metsien
datiivi	*silv-ae dens-ae*	tiheälle metsälle	*silv-īs dens-īs*	tiheille metsille
ablatiivi	*silv-ā dens-ā*	tiheällä metsällä	*silv-īs dens-īs*	tiheillä metsillä

Ensimmäisen deklinaation sanat ovat feminiinejä, paitsi tietyt luonnollista sukua noudattavat sanat kuten *nauta* (merimies), *agricola* (maanviljelijä), *iurista* (lainoppinut, asianajaja) ja *incola* (asukas), jotka ovat maskuliineja.

II deklinaatio

Genetiivin pääte on *-i*.

Toiseen deklinaatioon kuuluu us- loppuisia sanoja, kuten *annus* (vuosi), er- loppuisia sanoja, kuten *puer* (poika) ja *ager* (pelto), sekä um- loppuisia sanoja, kuten *verbum* (sana). Seuraavassa ensimmäisen tyypin taivutus:

taurus magnus, suuri härkä (m.)

sija	**yksikkö**		**monikko**	
nominatiivi	*taur-us magn-us*	suuri härkä	*taur-ī magn-ī*	suuret härät
akkusatiivi	*taur-um magn-um*	suurta härkää	*taur-ōs magn-ōs*	suuria härkiä
genetiivi	*taur-ī magn-ī*	suuren härän	*taur-ōrum magn-ōrum*	suurten härkien
datiivi	*taur-ō magn-ō*	suurelle härälle	*taur-īs magn-īs*	suurille härille
ablatiivi	*taur-ō magn-ō*	suurella härällä	*taur-īs magn-īs*	suurilla härillä

Toisen deklinaation us- ja er- loppuiset sanat ovat maskuliineja, um- loppuiset neutreja. Poikkeuksia tähän muun muassa *Aegyptus* (Egypti) ja *humus* (maa, multa) jotka ovat feminiinejä, sekä *virus* (myrkky) ja *pelagus* (meri), jotka ovat neutreja.

Niillä us- loppuisista sanoista, joita voidaan puhutella, on yksikössä e- päätteinen vokatiivi. Tätä käytetään puhutellessa, esimerkiksi *serve!* (orja!). Monikossa vokatiivi on nominatiivin näköinen. Poikkeuksena ovat -ius-loppuiset sanat kuten Iulius. Niiden kohdalla vokatiivi on -ī. Esimerkiksi *Iulī!* (Iulius!).

III deklinaatio

Genetiivin pääte on -*is*. Deklinaatioon kuuluu varsin erinäköisiä sanoja, muun muassa *rex* (kuningas), *labor* (työ, kärsimys), *carmen* (laulu). Feminiinit ja maskuliinit taipuvat samoin.

rex audax, rohkea kuningas (m.)

sija	**yksikkö**		**monikko**	
nominatiivi	*rēx audāx*	rohkea kuningas	*rēg-ēs audāc-ēs*	rohkeat kuninkaat
akkusatiivi	*rēg-em audāc-em*	rohkeaa kuningasta	*rēg-ēs audāc-ēs*	rohkeita kuninkaita
genetiivi	*rēg-is audāc-is*	rohkean kuninkaan	*rēg-um audāc-ium*	rohkeiden kuninkaiden
datiivi	*rēg-ī audāc-ī*	rohkealle kuninkaalle	*rēg-ibus audāc-ibus*	rohkeille kuninkaille
ablatiivi	*rēg-e audāc-ī*	rohkealla kuninkaalla	*rēg-ibus audāc-ibus*	rohkeilla kuninkailla

carmen breve, lyhyt laulu (n.)

sija	**yksikkö**		**monikko**	
nominatiivi	*carmen brev-e*	lyhyt laulu	*carmin-a brev-ia*	lyhyet laulut
akkusatiivi	*carmen brev-e*	lyhyttä laulua	*carmin-a brev-ia*	lyhyitä lauluja
genetiivi	*carmin-is brev-is*	lyhyen laulun	*carmin-um brev-ium*	lyhyiden laulujen
datiivi	*carmin-ī brev-ī*	lyhyelle laululle	*carmin-ibus brev-ibus*	lyhyille lauluille
ablatiivi	*carmin-e brev-ī*	lyhyellä laululla	*carmin-ibus brev-ibus*	lyhyillä lauluilla

IV deklinaatio

Genetiivin pääte on *-us*. Muiden muassa sanat *fructus* (hedelmä) ja *cornu* (sarvi).

exercitus, sotajoukko (m.)				
sija	**yksikkö**		**monikko**	
nominatiivi	*exercit-us*	sotajoukko	*exercit-ūs*	sotajoukot
akkusatiivi	*exercit-um*	sotajoukkoa	*exercit-ūs*	sotajoukkoja
genetiivi	*exercit-ūs*	sotajoukon	*exercit-uum*	sotajoukkojen
datiivi	*exercit-uī*	sotajoukolle	*exercit-ibus*	sotajoukoille
ablatiivi	*exercit-ū*	sotajoukolla	*exercit-ibus*	sotajoukoilla

V deklinaatio

Genetiivin pääte on *-ei*. Harvat, mutta yleiset sanat, kuten *dies* (päivä) ja *res* (mm. asia).

res, asia (f.)				
sija	**yksikkö**		**monikko**	
nominatiivi	*r-ēs*	asia	*r-ēs*	asiat
akkusatiivi	*r-em*	asiaa	*r-ēs*	asioita
genetiivi	*r-eī*	asian	*r-ērum*	asioiden
datiivi	*r-eī*	asialle	*r-ēbus*	asioille
ablatiivi	*r-ē*	asialla	*r-ēbus*	asioilla

ACI

ACI eli *accusativus cum infinitivo* (suomeksi "akkusatiivi infinitiivin kanssa") on latinassa tavallinen lauseenvastike, joka yleensä suomennetaan että-lauseella tai partisiippirakenteella. Se esiintyy yleensä alistettuna tietyille verbeille, joita ovat muun muassa aistihavaintoihin liittyvät verbit.

Esimerkki:

Puellam pilam iactare video 'näen tytön heittelevän palloa'
(*puellam*: akkusatiivissa oleva subjektiosa; *iactare*: infinitiivissä oleva predikaattiosa)

Verbit

Latinan verbien pääluokat ovat aktiivi ja passiivi. Moduksia ovat indikatiivi, konjunktiivi ja imperatiivi. Aikamuotoja ovat preesens, imperfekti, perfekti, pluskvamperfekti, I futuuri ja II futuuri. Konjugaatioita on neljä, jotka tunnistaa aktiivin preesensin infinitiivin päätteestä: -āre I, -ēre II, -ere III ja -īre IV. Verbien taivutusta varten on tunnettava taivutuskaavojen lisäksi jokaisen verbin teema, esimerkiksi *amo, amavi, amatum, amare* (rakastaa).

Latinan verbien muoto-oppi on hyvin säännöllinen. Epäsäännöllisiä ovat kuitenkin olla-verbi *sum, fui, esse* ja sen johdannaiset, tahtoa-verbi *volo, volui, velle* ja sen johdannaiset sekä muutama muu.

Sanakirjassa verbit ilmoitetaan yleensä indikatiivin preesensin ensimmäisessä persoonassa: *amo* (rakastan), mutta esimerkiksi WSOY:n Suomi-latina-suomi-sanakirjan verbit on annettu infinitiivin preesensissä: *amare* (rakastaa).

Esimerkkejä

Yleisimmin latinasta tunnetaan lentävät lauseet, joista useimmat ovat peräisin antiikin ajalta. Esimerkiksi:

- *Veni, vidi, vici.* – Tulin, näin [ja] voitin. (Julius Caesar)
- *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.* – Muuten olen sitä mieltä, että Karthago on hävitettävä. (Cato)
- *Inter arma silent leges.* – Lait vaikenevat aseiden välissä. (Cicero)
- *Panem et circenses!* – Leipää ja sirkushuveja! (Juvenalis)
- *O tempora, o mores!* – Oi aikoja, oi tapoja! (Cicero)
- *Repetitio mater studiorum.* – Kertaus [on] opintojen äiti.
- *Divide et impera.* – Hajota ja hallitse. (viittaa Rooman politiikkaan)
- *Vade mecum!* – Kulje kanssani.
- *Nomen est omen.* – Nimi on enne.
- *Quidquid latine dictum sit, altum videtur.* – Mikä tahansa latinaksi sanottu kuulostaa syvälliseltä.
- *Quo vadis, Domine?* – Minne menet, Herra? (perimätiedon mukaan Pietari)
- *Concordia res parvae crescunt.* – Pienet asiat kasvavat yhteisymmärryksellä. (Ateneumin kyljessä)

Wikisitaateissa on luettelo latinankielisistä lentävistä lauseista.

Katso myös

- Academia Latinitati Fovendae
- Acta diurna
- Diis manibus
- Latinalaiset aakkoset
- Latinankielinen kirjallisuus
- Lorem ipsum
- Luettelo Suomen alueiden latinankielisistä nimistä
- Roomalainen nimi

Lähteet

1. vatican.va (http://www.vatican.va/roman_curia/institutions_connected/latinitas/documents/index_en.htm) Opus Fundatum Latinitas. Viitattu 3.3.2012.
2. VTrain: Language vs. Dialect, haettu 29.8.2008 (http://www.paul-raedle.de/vtrain/db-xx-info.htm) ”While formal written Chinese can be considered one language, when it comes to colloquial written Chinese or spoken Chinese, 'dialects' such as Mandarin and Cantonese are actually different languages. Even further, Mandarin is again a generic term for dialects that are, in part, mutually inintelligible.”
3. ALS International: Written and Spoken Arabic, haettu 29.8.2008 (http://www.alsintl.com/languages/Arabic.shtml) ”In addition to Arabic, an example of diglossia can be found in the co-

existence of written Latin with the spoken Romance languages of French, Italian, and Spanish. While Modern Standard Arabic is the definitive form of written Arabic there are many spoken Arabic dialects. Modern Standard Arabic provides a universal form of the language that can be understood by all and is commonly used in radio and TV news broadcasts, films, plays, poetry, and conversation between Arabic-speaking people of different dialects”.

4. http://web.archive.org/web/20061110071921/http://www.ylioppilastutkinto.fi/files/documents/kieli
5. Ari Meriläinen: Ari Meriläinen: Latinankieliset uutiset käynnistyivät sattumalta ja kestivät 30 vuotta (https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/06/11/ari-merilainen-latinankieliset-uutiset-kaynnistyivat-sattumalta-ja-kestivat-30) *yle.fi*. 1.6.2019, päivitetty 16.8.2019. Viitattu 2.12.2019.
6. Eroon hyvästä nimestä, (https://www.tivi.fi/uutiset/eroon-hyvasta-nimesta/23f4eaa5-1f0b-323e-9247-672b108ffed2) tivi.fi 28.5.2007, viitattu 2.12.2019
7. Erkki Palmén, teoksessa R. Kautto, S. Järvinen, J. Jäntti (toim.): *Tiedon portaat 8*, s. 32. WSOY, 1970. ISBN 951-0-03581-5.
8. Allen, William Sidney: *Vox Latina—a Guide to the Pronunciation of Classical Latin*. Cambridge: Cambridge University Press., 1978. ISBN 0-521-37936-9. (englanniksi)
9. Clackson, James; Horrocks, Geoffrey: *The Blackwell History of the Latin Language*. Oxford: Blackwell Publishing, 2007. ISBN 978-1-4051-6209-8. (englanniksi)
10. Levy, Harry L.: *A Latin Reader for Colleges*. University of Chicago Press, 1989. (englanniksi)
11. Pekkanen 1993, s. 11.
12. The Latin Alphabet (http://mysite.du.edu/~etuttle/classics/latalph.htm), J. B. Calvert
13. Erkki Palmén, teoksessa R. Kautto, S. Järvinen, J. Jäntti (toim.): *Tiedon portaat 8*, s. 39. WSOY, 1970. ISBN 951-0-03581-5.

Kirjallisuutta

Sanakirjat

- Geitlin, Joh. Gabr.: *Suomalais-latinalainen sanakirja* (SKS 1883, 1996). Laaja, joskin vanhahtava suomi–latina-sanakirja. Sisältää runsaasti Pitkärannalta puuttuvaa agraarisanastoa sekä käyttöesimerkkejä. Ottaen huomioon teoksen korkea ikä on sen sana-artikkelit laadittu taiten. (Sanakirjan digitoitu versio Internet Archivessä. (http://archive.org/details/suomalaisenkirj00seurgoog))
- Hakamies, Reino: *Glossarium Latinitatis Medii Aevi Finlandicae* (Helsinki 1958). Suomalaisen keskiajan latinan erityissanasto.
- Heikel, Ivar A.: *Latinalais-suomalainen sanakirja* (Otava 1933). Laajahko suomi-latina-sanakirja.
- Pekkanen, Tuomo & Pitkäranta, Reijo: *Nykylatinan sanakirja. Suomi-latina-suomi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006. ISBN 951-746-747-8.
- Salmi, J. W. − Linkomies, Edwin: *Latinalais-suomalainen sanakirja* (Otava 2000). Pieni, kätevä sanakirja, sanojen merkityksiä selitetty kattavammin kuin esim. Pitkärannan sanakirjassa, soveltuu siksi hyvin tunnetuimpien roomalaisten kirjailijoiden lukemiseen.
- Mikkonen, Laura – Pitkäranta, Reijo: *Lääketieteen sanakirja latina–suomi–latina* (WSOY 2009).
- Pekkanen, Tuomo − Pitkäranta, Reijo: *Nykylatinan sanakirja* (SKS 2006). Pääosin latinankielisissä uutisissa käytettyyn terminologiaan ja uudissanastoon pohjautuva noin 20 000 hakusanan kaksisuuntainen sanakirja.
- Pitkäranta, Reijo: *Suomi–latina–suomi-sanakirja* (WSOY 2001). Uusi suppeahko sanakirja, jossa verbien sanakirjamuoto on aktiivin preesensin infinitiivi. Sisältää lähes täydellisen luettelon epäsäännöllisten verbien teemamuodoista.

- Rothsten, F. W.: *Latinalais-Suomalainen Sanakirja Koulujen tarpeeksi* (SKS 1884). Laaja latina–suomi-sanakirja, jossa runsaasti esimerkkejä sanojen käyttötavoista sekä idiomeja.
- Streng, Adolf V. (toim.): *Latinalais-suomalainen sanakirja*. 6. painos (1. painos 1933). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006. ISBN 951-717-741-0. Laajin latina–suomi-sanakirja. Sisältää runsaasti esimerkkejä.

Kielioppeja

- Linkomies, Edwin: *Latinan kielioppi* (Otava 1974). Kattava peruskielioppi, käytettiin erityisesti ennen Pekkasen teoksen ilmestymistä.
- Menge, Hermann: *Lehrbuch der lateinischen Syntax und Semantik. Völlig neu bearbeitet von Thorsten Burkard und Markus Schauer* (Wissenschafliche Buchgesellschaft, 3. Auflage 2007). Hyvin laaja latinan syntaksin opas. Perustuu lähinnä Ciceron ja Caesarin teksteihin.
- Pekkanen, Tuomo: *Ars Grammatica. Latinan kielioppi* (Yliopistopaino 2002). Peruskielioppi, nykyään eniten käytössä suomenkielisessä kouluopetuksessa.
- Pakarinen, Weikko: *Latinan kielioppi* (Otava 1926). Laajin suomenkielinen latinan kielioppi.
- Sjöstrand, Nils: *Ny latinsk grammatik* (1953). Suomalaisia kielioppeja laajempi, minkä takia teosta on luettu paljon Suomessakin.
- Streng, Adolf V.: *Latinan kielioppi* (WSOY 1958). Laajahko suomenkielinen latinan kielioppi.
- Allen, J. H. – Greenough, J.B. ym.: *Allen and Greenough's New Latin Grammar* (alkujaan 1872, Focus Publishing/R. Pullins Company 2001). Ehkä kattavin englanninkielinen latinan kielioppi.
- Gildersleeve, Basil L. – Lodge, G.: *Gildersleeve's Latin Grammar* (alkujaan 1899, Bolchazy-Carducci Publishers 1997). Myös erittäin kattava latinan kielioppi englanniksi.

Oppikirjoja

- Balme, Maurice – Morwood, James: *Oxford Latin Course I–III* (OUP 1996–1997). Suomalaisissa yliopistoissa käytetty latinan alkeisoppikirjasarja.
- Kallela, Maija-Leena & Palmén, Erkki: *Clavis latina*. Helsinki: Finn Lectura: Opetushallitus, 2004–2006. Lukion latinan kielen oppikirjasarja, joka soveltuu myös muuhun latinan opetukseen. Kolmiosaisen kirjasarjan kukin osa sisältää kaksi kirjaa: Textus & Cultura -tekstikirjassa ovat latinankieliset tekstit ja niiden sisältöön liittyvät harjoitukset sekä suomenkieliset kulttuurikatsaukset, Grammatica & Exercitia -kielioppiosa sisältää kieliopin harjoituksineen.
- Kallela, Maija-Leena − Palmén, Erkki: *Ianua Latina* (Artipictura 2009). Latinan lukemisto, jossa on tekstejä antiikista uuteen aikaan.
- Oja, Matti − Probst, Ilpo: *Via Nova* (WSOY 1994). Lukion alkeisopetuksessa käytetty kirjasarja, joka painottaa antiikin kulttuurin esittelyä ja jättää kieliopin ja sanaston opettamisen vähemmälle. Lähestymistyyli on nykykielten opetuksen kaltainen.
- Elom, Tuulikki − Penttilä, Sisko − Probst, Ilpo: *Via Nova II* (WSOY 1996).
- Palmén, Erkki − Pekkanen, Tuomo: *Elementa Linguae Latinae* (Gaudeamus 1983). Perinteinen latinan oppikirja. Panostaa kirjallisen kielen opettamiseen ja tarvitsee aina tuekseen kieliopin.
- Pekkanen, Tuomo: *Ars Latina* (Yliopistopaino, 4. p. 2004). Nykylatinan näkökulmasta laadittu oppikirja.
- Pekkanen, Tuomo: *Ramus virens* (WSOY 1973). Keskiajan ja myöhäislatinan krestomatia.
- Pitkäranta, Reijo: *Latina medicorum. Latinaa lääkäreille*. Helsinki: Gaudeamus, 1981 (5. painos 2003). ISBN 951-662-287-9. Johdatus lääketieteessä käytettävään latinaan ja sen analysoimiseen.

- Rönkä, Helena − Auvinen, Erkki: *Salve!* (Opetushallitus 2004). Kaksiosainen kirjasarja latinan opetukseen peruskoulun ylemmille luokille.

Muita sanastoja

- Kivimäki, Arto: *Suuri latinakirja*. Koottu tekijän aiemmista julkaisuista Carpe diem! hauskaa ja hyödyllistä latinaa (1997) ja Summa summarum: latinankielisiä termejä (1998). Hämeenlinna: Karisto, 2001 (3. painos 2004). ISBN 951-23-4163-8.
- Kivimäki, Arto: *Verba volant. Sanat lentävät*. Hämeenlinna: Karisto, 2001. ISBN 951-23-4218-9.
- Kivimäki, Arto: *Primus motor. Johtamistaidon latinaa*. Hämeenlinna: Karisto, 2002. ISBN 951-23-4345-2.
- Polkunen, Marja-Liisa (toim.): *Nota bene. Sitaatteja antiikin Roomasta*. Helsingissä: Otava, 2003. ISBN 951-1-18558-6.
- Tuomisto, Pekka: *O tempora, o mores*. Kansialanimeke: Vallatonta latinaa. Hämeenlinna: Karisto, 2002. ISBN 951-23-4267-7.

Muuta latinan kieleen liittyvää kirjallisuutta

- Apicius: *Roomalainen keittokirja*. (De re coquinaria.) Toimittaneet Tuulikki Elo, Heikki Laakkonen, Eero Valjakka. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002. ISBN 951-746-360-X.
- Frenz, Thomas: *Abkürzungen: Die Abbreviaturen der Lateinischen Schrift von der Antike bis zur Gegenwart. Tafelband*. Stuttgart: Hiersemann, 2014. ISBN 978-3-7772-1400-9.
- Lindberg, Bo: *Latina ja Eurooppa*. (Europa och latinet, 1993.) Suomeksi toimittanut Osmo Pekonen. Viimeisen luvun kirjoittanut Teivas Oksala. 2. laitos. Jyväskylä: Atena, 2009. ISBN 978-951-796-616-0.
- Pitkäranta, Reijo: *Suomen kirkkojen latina. Piirtokirjoitukset kirkoissa, kellotapuleissa ja hautausmailla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004. ISBN 951-746-627-7.
- Plinius Caecilius Secundus, Gaius, nuor.: *Plinius nuoremman kirjeitä Trajanuksen ajan Roomasta*. Kääntäneet ja toimittaneet Tuulikki Elo ja Heikki Laakkonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005. ISBN 951-746-656-0. Teoksen johdanto on paikoin epätieteellinen[*kenen mukaan?*].

Aiheesta muualla

- Wikikirjastossa on aihe: **Latinan kieli**
- Sitaatteja aiheesta **Latina** Wikisitaateissa
- Maarit Kaimio, Eurolatinaa meritalandiassa, (https://www.kielikello.fi/-/eurolatinaa-meritalandiassa) Kielikello 2/2000
- Ylen Elävä arkisto: Latinankielisiä uutisia Suomesta, olkaa hyvä! (https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/14/latinankielisia-uutisia-suomesta-olkaa-hyva)
- Ylen Elävä arkisto: Suomalaisen suussa tangokin taittuu latinaksi (https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/21/suomalaisen-suussa-tangokin-taittuu-latinaksi).
- Ylen Elävä arkisto: Viikon kieli: Latina (https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/08/26/viikon-kieli-latina). Tekstiversio (http://www.lausti.com/articles/languages/latina.html).
- Lehtniemi, Ninni: Kielimössöä vastaan (http://www.ylioppilaslehti.fi/2008/09/05/sivistyksen-jaljilla-kielimossoa-vastaan/). Ylioppilaslehti 11/2008.

- Wiki-projektien laajin latinankielisten sananlaskujen luettelo löytyy Eesti-Wikisitaateista sivulta Ladina vanasõnad.

Itaaliset kielet
latina | oski | umbri | volski | romaaniset kielet

Auktoriteettitunnisteet	GND: 4114364-4 (https://d-nb.info/gnd/4114364-4) · HDS: 011197 (https://hls-dhs-dss.ch/fr/articles/011197) · LCCN: sh85074944 (https://id.loc.gov/authorities/subjects/sh85074944) · NDL: 00569314 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00569314)